

SUBA János
1918 forró nyara és a Magyar Királyi Csendőrség

Az ötödik évébe lépő világháború egyre több erőfeszítést kívánt az ország társadalmától és gazdaságától, amelybe beleroppant. A hosszantartó, nagy embervesztéssel járó háború természetes következménye, hogy a hadviselő állam fegyverforgatásra alkalmas lakosságának mind nagyobb és nagyobb része vonul be fokozatosan katonai, harctéri szolgálatra. A katonai szolgálatra bevonul férfi lakosság túlnyomó része földműveléssel foglalkozott, aminek az lett a következménye, hogy a mezőgazdasági munkák elvégzéséhez szükséges munkaerő megcsappant. Ez muszáj volt pótolni, hiszen az ország népességének 65 %-a a mezőgazdaságban dolgozott.

A hatóságok felállították az Országos Közélelmezési Hivatalt, amely a közellátás háború alatti megszervezéséért felelős állami szervezet volt. A hivatal a háború esetére kivételes intézkedésekről szóló felhatalmazási törvény alapján, 1916. október 26-án alakult meg.¹ Létrehozását a mezőgazdasági termelés csökkenése következtében fellépő, a háború elhúzódásával egyre növekvő élelmiszerhiány tette szükségessé. Feladata a legfontosabb közlelmezési cikkek összegyűjtése és a rászorulóknak való kiutalása, a kiskereskedelem szabályozása, a maximált árak meghatározása, illetve az ezzel kapcsolatos adminisztratív teendők ellátása volt. Megszervezésével egyidejűleg, elnökének vezetése alatt, a közlelmezésre vonatkozó ügyek előkészítésére Országos Közlelmezési Tanácsot szerveztek, amelynek élére 1917. augusztus 23-án az uralkodó tárca nélküli minisztert nevezett ki.

Intézményeket létesítettek, melyeknek különleges feladatává tették a mezőgazdasági munkák zavartalan ellátásának biztosítását. Ilyen intézmények voltak a honvédelmi tárcánál a „Mezőgazdasági csoport”, az egyes vármegyékben és több törvényhatósági joggal felruházott városban pedig az alispán, illetve a polgármester elnöklete alatt megalakult és működő „vármegyei, illetve városi gazdasági munkabizottságok”, amelyek feladatát képezte, hogy a mezőgazdasági termények előállításához szükséges kézi és ígás munkaerő mindenkor rendelkezésre álljon.

Arra, hogy Magyarország területén a tavaszi, a nyári és az őszi idény alatt a mezőgazdasági munkálatok, különösen pedig, az aratás fennakadás nélkül elvégezhető legyen, 1 millió munkás pótlásáról kellett gondoskodni. Ezt több forrásból tudták csak biztosítani. Az egyik forrást az ország területén lévő hadifoglyok alkották, közülük több százezer főt a mezőgazdaság rendelkezésére bocsátottak. A bevonultakból – akiket még nem vittek ki frontra – arató menetszázadokat alakítottak. Aratás idején a hadrakelt seregnél és a hátorszáiban aratási szabadságot engedélyeztek. A legénység azon tagjait, akik önálló mezőgazdasági tevékenységet folytattak, illetve mezőgazdasági iparosok voltak felmentették. A póttesteknél a nélkülözhető legénységből katonai munkásosztásokat alakítottak és a mezőgazdaság rendelkezésére bocsátottak. A katonai nevelő intézetek és a polgári középfokú oktatási intézmények tanulói is részt vettek az aratásban. Az otthon maradt idősebb korosztályú férfiakat, nőket és gyerekeket a hadbavonultak helyére állították, sokszor a hatóság kötelezte erre őket.

Magyarország vetés területe 1914-ben, a háború első évében, midőn a háború kitörésekor a mezőgazdasági munkák zömét már befejezték 17 millió kat. hold volt, 1917-ben 15, 750 000 kat. holdat tett ki a vetésterület.

A művelés alá vont szántóföld nagysága 1914-ben 22 millió 700 000 kat. hold. volt, 1917-ben 22 millió 350,000 kat. holdat tett ki. Parlagon maradt Magyarországon: 1914-ben 1,960,000 kat. hold, 1917-ben 2,000,000 kat. hold föld. A terméseket nézve búzából 1914-ben 28 millió, 1916-ban 30 millió, rozsból 1914-ben 10 millió, 1916-ban 9 millió, árpából 1914-ben 14 millió, 1916-ban 12 millió, zabból 1914-ben 12 millió, 1916-ban 12, ¼ millió, kukoricából 1914-ben 47 millió, 1916-ban 30 millió métermázsát takarítottak be. A szénatermés 1914-ben és 1916-ban egyforma maradt: tudni illik mindkét évben 85 millió métermázsa. Az 1916. év háborús és búzatermése kereken 2 millió métermázsával múlta felül a tulajdonképpeni békeév búzatermését.²

1918 januárjában ismét élelmezési válság robbant ki az Osztrák-Magyar Monarchiában, amely csakhamar elérte az arcvonalak katonaságát is.³ Ennek a válságnak a sokoldalú leküzdésére vették igénybe a Magyar Királyi Csendőrséget, mégpedig egyrészt az aratási munkálatok rendvédelmi, és az azt követő rekvirálások karhatalmi biztosítására.

A csendőrségnek a válság leküzdése érdekében történő igénybevétele nem 1918-ban kezdődött. 1917 tavaszán a háborús kényszergazdálkodás következtében általános élelmezési válság következett be, amely a polgári lakosság után előbb a hátországi alakulatokat, majd az arcvonalak csapatait érte el. Magyarországon volt olyan közigazgatási terület, ahol a lakosság 180 g kenyéren tengődött, burgonyá-

ja, zöldségfélje egyáltalán nem volt, a sertésállomány pedig kukorica hiány miatt elhullott.⁴ A városi lakosság kenyérfejadagja 170–175 g körül mozgott, holott 200 g-ban szabták meg azt a minimumot, amellyel a szervezet még fenntartható. A budapesti malmoknak, hogy a lakosság lisztszükségletét biztosíthassák, napi 200 vagon gabonát kellett volna kapniuk, de volt olyan nap, hogy az őrlésre szánt gabona mennyisége a 100 vagon sem érte el.⁵ A kormányok a nagyvárosok kenyér- és egyéb élelmiszerellátását biztosítani nem tudták, így az ún. Zita királyné akció ingyen kenyér kiosztással próbált a munkásnegyedek feszült helyzetén enyhíteni.

TISZA István miniszterelnök ellenállását legyőzve – 1917 nyarára – sikerült megoldani a válságot, a belső készletek kíméletlen rekvirálásával és kényszerfelvásárlásokkal, valamint a meghódított területek fokozódó kirablásával. Mintegy 20 millió q gabonát rekviráltak el, vagy különböző ügyletekkel a Haditermény Rt szervei vásárolták fel.⁶

Az általános élelmezési válságot súlyosbította, hogy a hadvezetőség a hadsereg ellátását a polgári lakosság rovására mindenképpen biztosítani akarta. Mikor azonban 1917 áprilisában a polgári lakosság élelmezési helyzete már tarthatatlanná vált, a hadvezetőség kénytelen volt előbb a hátszói, majd a frontcsapatok ellátásában radikális korlátozásokat bevezetni. 1917. április 2-án az egész hadsereg lisztfejadagját napi 120 g-mal, csökkentette. A háború elején a norma 700 g, a csökkentés előtt 560 g volt.⁷

Az 1917 ősztől fellépő élelmezési válság, mind a front, mind a hátszói alakulatoknál nagyon erősen érezte hatását.⁸ A rekvirálások, karhatalmi alakulatok bevetését is magában foglalta.⁹ Ebben is szerepet játszott a csendőrség.

A hadseregben foganatosított újabb kényszerrendszabályokkal és szigorú takarékosági intézkedésekkel és a Monarchia által megszállt területek – Lengyelország, Románia, Szerbia – nagyarányú kiszákmányolásával a hadsereg, elsősorban a frontalakulatok ellátását igyekeztek biztosítani.¹⁰ A kényszer és takarékosági intézkedések nagy része – a polgári lakosság mellett – elsősorban a hátszói alakulatok helyőrségi, kórházi és a front utánpótlását biztosító póttestek alakulatai rovására történt. A hátszói csapattesteknél a rendelkezések, és parancsok egymásután csökkentette előbb az élelmiszeradagokat. Pl. a cukorilletményt minimálisra, csökkentették, a kávéilletményt eltörölték; a reggelineél a kávé rántott levessel helyettesítették. Ugyanez a parancs a napi kenyérfejadagot 200 g-ban állapította meg és bevezette a heti 3–4 hústalan napot.¹¹

Az 1917 őszi katonai segédlettel előteremtett készletek 1918 január elejére kimerültek.¹²

Ezért 1918 január elején minden eddiginél súlyosabb rekvirálásokat rendeltek el, ezt követte a hús, a zsír, nyersbőr, faggyú, élőállat árkímálása és egyes takarmánynövények emberi táplálékul való felhasználásának parancsa.¹³ Január közepén a hadvezetőség kezdeményezésére rendelet jelent meg a kukorica és bármilyen emberi táplálkozásra alkalmas termény elrekvirálásáról.¹⁴ Az élelmezési válság a hadvezetőséget élelmiszerkorlátozó intézkedésekre kényszerítette.¹⁵

Az ötödik háborús év nyarának az egyik legfontosabb eseménye az aratási munkálatok megszervezése, munkaerővel való ellátása, a gépek biztosítása volt. 1916-ban 870 000 főt, 1917-ben 995 300 főnyi munkást tudtak mozgósítani az aratási munkálatokhoz.¹⁶ A hátszókban felülvizsgálták az alakulatokat, sokat felosztottak. Ezeket valamint a keleti frontról felszabadult alakulatok egy részét (az 1867–1872 évfolyambelieket) munkásosztagokba szervezték, és mezőgazdasági munkára vezényelték a hadifoglyok helyett. Ugyanis a szovjet kormánnyal kötött hadifogoly kicserélési egyezmény alapján az orosz hadifoglyokat elszállították. A hadifoglyok alkották a legnagyobb munkaerő kontingenst a háborús viszonyok közepette.

Az Országos Közélelmezési Hivatal már május 11-i átiratában két hadosztály legénységének megfelelő létszámú katonát és 300 tisztet kért a honvédelmi minisztertől.¹⁷ A háborús évek termésének begyűjtéséhez, zár alá vételéhez (rekvirálásokhoz), valamint az aratási munkálatok biztosításához évek óta a hadsereg segítségét vette igénybe a mezőgazdaság. 1917-ben a rekvirálásokhoz a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium 100 tisztet bocsátott a mezőgazdaság rendelkezésére.¹⁸ Így volt ez 1918-ban is. „Tekintettel arra, hogy a létszámban felette megcsökkent közigazgatási tisztviselőket a reájuk háruló munkálatok amúgy is rendkívül igénybe veszik, méltányosnak látszik, hogy az aratás és a termés kézhezvétele körül folyó munkálatokban oly segítő munkaerőket bocsássunk rendelkezésükre, amelyek az eredményt biztosíthatják.”- szöveg a minisztertanácsi előterjesztés érvelése.¹⁹ A későbbi tárgyalásokon a létszámot pontosították. A katonai segítséggel végzendő ellenőrzési munkálatokra 505 tisztet, 5000 főnyi legénységet és az esetlegesen karhatalmi célokra 10–15 gyalog zászlóaljat kért az Országos Közélelmezési Hivatal 1918. június 20-tól 1918. október 31-ig.²⁰

A minisztertanácshoz jóváhagyásra felterjesztett honvédelmi és földművelésügyi miniszteri tervzet, mint minden évben a határozat elrendelésével kezdődött. Az aratási és csépelési munkálatok ideje alatt addig az időpontig tartott a határozat, amíg az átvételi bizottság működését befejezte. A határozat

a határrendőrség, a pénzügyőrség, és a csendőrség hajtotta végre a belügyminiszter által előterjesztett és jóváhagyott terv szerint.²¹

A katonaság által rendelkezésre bocsátott – harctéri szolgálatra alkalmatlan – 505 tiszt csupán ellenőrzésre volt hivatott. E minőségükben mint az Országos Közélelmezési Hivatal és mint a közlelmezési kormánybiztosok szerveiként működnek. Ezekkel a tisztekkel a közigazgatási hatóságok nem rendelkezhetek.

A tiszti létszám mintegy 500 főt tett ki. Vármegyénként egy „vármegyei ellenőrző tiszt” ez összesen 63 fő, a közigazgatási járásokra egy-egy „ellenőrző tiszt” ez összesen 442 fő. Így az összes tiszti szükséglet 505 fő. A tiszti létszám megoszlása a következő volt: az öt honvédkerület területén 2–2 kormánybiztosság volt a mezőgazdasági munkálatok irányítására. A Budapesti kerülethez 7 vármegye 62 járása tartozott, a tervezett tiszti létszám 62 fő volt. A Szegedi kerülethez 9 vármegye 83 járása tartozott, a tervezett tiszti létszám 92 fő volt. A Kassai kerülethez 16 vármegye 113 járása tartozott, a tervezett tiszti létszám 129 fő volt. A Pozsonyi kerülethez 15 vármegye 92 járása tartozott, a tervezett tiszti létszám 107 fő volt. A Kolozsvári kerülethez 16 vármegye 92 járás tartozott, a tervezett tiszti létszám 108 fő volt. **(I. sz. melléklet)**

Ebből egyértelműen kitűnik, hogy a tisztek a szervezésen túl csak az adminisztrációs teendők ellátására kellettek. Így tudták csak pótolni a közigazgatási apparátus létszámhiányát és leterheltségét.

A rendelkezésre bocsátandó mintegy 5000 főnyi (később már 8000 főről esett szó) legénység a csendőrség alárendeltségébe került. A honvédelmi tárcának a kért 5000 fő kiállítása nagy nehézségeket jelentett. Az 1918-ban a frontra induló XLI. gyalogos menetelakulatok legénységi szükségleten felül, a honvéd pótzászlóaljknál volt a 1918. július 1-i állománykimutatás szerint 72 400 fő 1875–1900 születési évfolyamú frontszolgálatra alkalmas katona. Ezek közül kilenc vagy több heti kiképzésben részesült 44 000 fő.

A kért kirendelést mennyiségileg tudták volna teljesíteni. Minőségileg azonban nem. A hadifogságból hazatért katonáknak előírás szerint négy hét szabadság járt. A hadifogságból hazatért katonákat a hadvezetőség a hadsereg tartalékának tekintette, akiket a szabadságuk letelte után frontra kell irányítani.²² Így a katonák egyrészt szabadságon voltak, másrészt a megbízhatóságuk „aggályos” volt. A statisztika szerint rendelkezésre álló 72 400 főből 71 000 fő volt a hadifogságból hazatért. Így 1400 fő vezényelhető lett volna, feltéve, ha más tanfolyamra vezénylésük nem történt meg időközben.

Azonban nem ez az egyetlen megkeresés érkezett a honvédelmi tárcához. Az 5 000 fős csendőrségi megerősítésén kívül további 1 500 főt kértek még, az Ukrajnában tevékenykedő csendőrség megerősítésére.²³ Tervbe vettek továbbá az üzemek katonai osztagainak felváltására 3 000 főt, valamint az 1872–1874 születésű évfolyamok felváltására a 39. és a 40. honvéd hadosztály személyi állományából hadosztályonként további 1 200 főt, továbbá a karhatalmi zászlóalj céljára is igényeltek 2 000 főt. A mögöttes országrészben a csendőrség megerősítésére pedig 5 000 főt kértek.²⁴ Összesen 18 900 főt igényeltek különböző célokra. Ezen felül június hónapban még 2 500 katona tanfolyamra vezénylését tervezték. Így tehát összesen 21 400 fő megbízható személyre lett volna szükség.

A már említett meglévő 1 400 fő mellett júniusban még 5 000 főt tudtak összeszedni. Ez már 6 400 főt jelentett. Így már csak 1 500 fő volt a hiány. Ezért újabb létszámadatokat kértek be a póttestektől a már 4 hetes, vagy annál hosszabb idejű kiképzésben részesült katonákról.

Ezek után már csak fontossági sorrend felállítása következett, amely egyben időbeliséget is jelentett. Az 5 000 főt mindenféleképpen ki kellett állítani, mert az aratás életbevágó volt az ország számára. Az ukrajnai csendőrség által igényelt 1 500 főt öt turnusban, kéthetenkénti 300 fős váltásokkal kellett vezényelni. Így csupán júniusban 600 főt kellett biztosítani. Az üzemek keretlegénységi állományának kicserélését júliusra, illetve augusztusra halasztották. A két honvéd hadosztálynál az idősebb legénység felváltását júliusra irányozták elő, végszükség esetén a felét 1 200 főt váltottak volna le. Októberig tervezték az 1867–1869 évfolyamok leváltását. A karhatalom felállítása háttérbe szorult, mert már nem állt rendelkezésre megfelelő létszámú személyi állomány. A csendőrség létszámának emelését szeptemberbe irányozták elő.²⁵ A tanfolyamokra vezénylést júniusban elhalasztották, mert már nem állt rendelkezésre a szükséges létszám.

Az öt honvéd kerületben diszlokáló 28 honvéd pótzászlóaljtól vezényelték a nélkülözhető katonákat 56 csendőr szárnyparancsnoksághoz, akik a Magyar Királyi Csendőrség alárendeltségébe kerültek.²⁶

A budapesti kerületből hét zászlóalj állományából összesen 1591 főt vezényeltek 12 szárnyparancsnoksághoz. A másik ilyen nagy kerület a szegedi volt, ahol hat zászlóalj állományából összesen 1194 főt vezényeltek 9 szárnyparancsnoksághoz. A kassai honvédkerületben négy zászlóalj állományából 705 főt vezényeltek 13 szárnyparancsnoksághoz. A pozsonyi honvédkerületben hat zászlóalj

állományából 922 főt vezényeltek 9 szárnyparancsnoksághoz. A kolozsvári honvéd kerületben öt zászlóalj állományából 588 főt vezényeltek 13 szárnyparancsnoksághoz.²⁷

Az arányokat vizsgálva megállapítható, hogy a kerületek nagysága és a művelhető földterület elosztása között szoros összefüggés tapasztalható. Az alföldi területeket magába foglaló budapesti és a szegedi székhelyű csendőr kerületekhez vezényelték a legtöbb katonát. **(II. sz. melléklet)**

Az összlétszámában 5 000 fős erősítéssel a csendőrség 11 482 fős létszáma 16 482 főre emelkedett. Ez 43 %-os növekedést jelentett. Ezzel a létszámmal vágott neki a Magyar Királyi Csendőrség a legnagyobb nyári idénymunka rendvédelmi biztosításához.²⁸

A csendőrséghez vezényelt katonáknál az alapelv az volt, hogy mind a tiszteket, mind a legénységet azon honvéd kerület területéről rendelték ki, amelynek a területén működött az a csendőr őrs, amelyhez vezényelték őket. Ha a honvéd kerület területén lévő honvéd póttettek nem tudtak megfelelő számú tiszteket és legénységet e feladat elvégzésére kikülöníteni, akkor kellett a cs. és kir. kerület parancsnokságoktól magyarul tudó tiszteket és legénységet vezényelni. Hangsúlyt fektettek arra is, hogy a román, a szerb és a rutén nemzetiségű legénység közül csakis a feltétlenül megbízható katonákat rendeljék ki. A fizikai alkalmasság nagyon fontos volt, azért hogy a csendőrségi járőrszolgálatot képesek legyenek ellátni. Ez nagyon súlyos feltétel volt az akkori legénységi állománnyal szemben, ugyanis minden épkézláb ember már a fronton teljesített szolgálatot.

Fegyverzetük átalakított orosz puska volt, szuronnyal, 120 db éles tölténnyel. Elhelyezésnél elvül szolgált, hogy a legénység vagy a csendőr őrsök körletében, vagy a közvetlen szomszédban levő házakban szállásolták el. Az összes legénységet a csendőrség élelmezési létszámába számolták el. A csendőrség a felmerült költségeket a belügyi tárcából megelőlegezte és havonként a mozgósítási hitel terhére számította át. A vezényelt legénység június 20-án az illetékes csendőr szárnyparancsnokság alárendeltségébe lépett. A parancs szerint október 31-én minden külön parancs nélkül alakulatához bevonulni köteles volt.²⁹

Megegyeztek abban is, hogy a csendőrség további megerősítését a szükséghez képest az Országos Közélelmezési Hivatal fogja kezdeményezni. Megegyezés született, arról is, hogy a termés biztosításánál a csendőrségre háruló feladatokat és részletes utasítások a belügyi-, a honvédelmi, és a közlelmezési minisztériumok közös utasításban fogják kidolgozni.

A csendőrség azon részeit, mely a határelzárásnál nem alkalmazták, az aratási munkálatok ellenőrzésénél igénybe vették. Tekintettel arra, hogy „ezáltal a közbiztonsági szolgálat zavartalan ellátása fennakadást ne szenvedjen” a vezényelt katonák 1918. június 10-ére már a csendőrség rendelkezésére álltak. Az 5 000 katona vezénylésével a 11 482 főnyi Magyar Királyi Csendőrség létszáma 16 482 főre emelkedett. Ez 43 % növekedést jelentett. Ezzel a létszámmal vágott neki a Magyar Királyi Csendőrség a legnagyobb nyári idénymunka rendvédelmi biztosításának. **(III. sz. melléklet)**

Jegyzetek:

¹ 3560/1916. ME. r.

² HL. HM. 4840/el.1.a.1918.V.3.Felvilágosító, propaganda a mögöttes országrészekben. 751.doboz.

³ FARKAS. (A könyv levéltári hivatkozásai már nem állják meg a helyüket. Nem lehet pontosan visszakeresni a levéltári forrásokat.)

⁴ TISZA: 142–151. p.

⁵ TISZA: op. cit. 191. p.

⁶ Loc. cit. 129–131. p.

⁷ A közös minisztertanács 1917. szeptember 24-i ülésén foglalkozott a Monarchia katasztrofális élelmezési és általános gazdasági helyzetével, s úgy ítélte meg, hogy a katonai különítményekkel végrehajtott élelmiszerrekvirálás fokozásával, különféle segélyakciókkal, Németországból kért gazdasági segítséggel, majd az árpa és kukorica élelmezési célokra való felhasználásával kell a közellátásból hiányzó 10,08 millió métermáza gabonát pótolni ahhoz, hogy a gazdasági összeomlást elkerüljék.

FARKAS: op. cit. 42. p.

⁸ 1917 novemberére olyan súlyossá vált, Monarchia számos területén ismét éhínség lépett fel: Magyarországon Szabolcs, Szatmár, Bihar, Pozsega és az erdélyi megyék lakossága szenvedett az éhínségtől.

HL. HM. 15085. sz./Eln. I.–1917. szeptember 30.

⁹ HL. HM. 18 467. sz. /Eln. 3–1917. augusztus 25. ; HL. HM. 15 648. sz. /Eln. 4.a.–1917. augusztus 15. ; HL. HM. 904. sz. /Eln. 4.a.-1917. december 15.

¹⁰ HL. HM. 318 880/8–1917. szeptember II. M.kir. 38. ho. iratai.

¹¹ HL. HM. 420 227/8–1917. december 3.

¹² Magyarországon az agrárproletariátus által sűrűn lakott Szabolcs, Szatmár, Csongrád és Bihar megyét újból éhínség fenyegette.

¹³ FARKAS op. cit: 74. p.

¹⁴ HL. AOK. 1918. év 53. cs. Rendezetlenben: I. AK Qu. Abt. Nr. 45 000/I–1918. február 10. idézi az erre vonatkozó parancsot.

¹⁵ A hadsereg alakulatainál a napi fejadag 250 g kenyérré, 160 g húsrá és 8 g zsírra esett. Pótlékként szárított főzelék szolgált (az ún. Dörrgemüse). Egymást követő rendelkezések egyszer a hústalan napok számát emelték, máskor csökkentették a főzelékhiány miatt (HM 17 586–8–1918. január 19.). Január 14-én előírták, hogy a hátországi csapatoknál a kenyérlisztet burgonyával, korpával kell helyettesíteni, vagy kenyér helyett halat, állati belsőséget kell kiosztani megszabott kalóriakulcs szerint. 1918. január 26-án a frontalakulatoknál is szigorú takarékosági intézkedéseket vezettek be, a szárított főzelék arányát a húsilletékekkel szemben növelték, a kenyérlisztet burgonyával és korpával váltották fel.

FARKAS op.cit: 76-77. p.

¹⁶ Vö. 1. sz. jegyzettel.

¹⁷ HL. HM. 2039 eln.k.o.-1918. A nyári aratási munkálatok lebonyolítása 743. doboz

¹⁸ HL.HM 490072/2-1917 sz. – tisztek vezénylése a rekvirálásokhoz 743.doboz..

¹⁹ HL.HM 2463/eln.k.o.-1918 évi termés biztosítása. 743. d.

²⁰ HL.HM 2463/1918 sz. eln.k.o. előterjesztés a Honvédelmi Miniszterhez a mezőgazdasági munkálatok lebonyolítása érdekében 743.doboz.

²¹ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. ; PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.*

²² 1918. IV.29-ig összesen 366 527 fő legénység és 1459 fő tiszti állományú egyén érkezett haza. A breszt-litovszki béke megkötése előtt már 171 881 személy hazajött. A hadvezetés a rossz ellátás miatt egyre több hazatérőt kényszerült szabadságra küldeni, amelyet négy hétről nyolc hétre emeltek fel. Azoknak a személyeknek pedig, akiknek szülőföldjét a háború elpusztította, 12 heti szabadságot engedélyeztek.

FARKAS: op. cit. 107-124. p.

²³ HL. HM. 12195/eln1-1918. 743.doboz.

²⁴ HL. HM. 1214/eln.1.-1918. 743. doboz.

²⁵ HL. HM.13356/eln.1.-1918. 743. doboz.

²⁶ HL.HM 13320/eln.1.-1918.-Az 1918. évi termés biztosítása, Csendőrség megerősítése. 10. osztály véleménye. 743.doboz.

²⁷ A budapesti 1. zászlóaljból 163 főt Budapestre, a szintén budapesti 29. zászlóaljból 132 főt fele-fele arányban Ipolyságra és Balassagyarmatra, a 6. szabadkai zászlóaljból állományából 321 főt fele-fele arányban Pancsovára és Újvidékre, a 11. jászberényi zászlóaljból 162 főt Szolnokra, a 30. kecskeméti zászlóaljból 321 főt fele-fele arányban Kecskemétre és Zomborára, a székesfehérvári 17. zászlóaljból összesen 241 főt fele-fele arányban Székesfehérvárra és Szekszárdra, a 19. pécsi zászlóaljból összesen 251 főt arányosan megosztva Pécsre és Kaposvárra vezényeltek.

A szegedi 5. zászlóaljból 130 főt Aradra, a 2. zászlóaljból, amely Gyulán és Karánsebesen állomásozott 100 főt Dévára, a 3. Debreceni zászlóaljból 104 főt Debrecenbe, 104 főt Szentesre, a 4. nagyváradai zászlóaljból szintén 208 főt felezve Nagyváradra és Belényesre, a 7. verseci zászlóaljból 220 főt Nagybecskerekre, a 8. lugosi zászlóaljból összesen 328 főt, fele-fele arányban Lugosra és Temesvárra vezényelték.

A 9. kassai zászlóaljból összesen 260 főt 6 szárnyhoz: 44–44 főt Kassára, és Lőcsére, 43 fős kontingenseket pedig Eperjessre, Ungvárra, Beregszászra, és Máramaroszigetre, a 10. miskolci zászlóaljból 250 főt 4 szárnyhoz Miskolcra, Sátorlajújhelyre 63–63 főt, Nyíregyházára és Nagykárolyra 62–62 főt vezényeltek. A 16. besztercebányai zászlóaljból 45 fő a városba maradt.

A 13. pozsonyi és a 14. nyitrai zászlóaljból egyenként 138 fő, a 15. trencsényi zászlóaljból 60 fő maradt a helyőrségében, a 18. soproni zászlóaljból összesen 206 fő fele-fele arányban Sopronba és Szombathelyre, a 20. nagykanizsai zászlóaljból még 103 főt Szombathelyre, 103 főt Zalaegerszegre, a 31. veszprémi zászlóaljból 87–87 főt (összesen 174 főt) Győrbe és Esztergomba vezényeltek.

A 21. kolozsvári zászlóaljból 150 fő négy szárnyhoz Zilah, Nagyenyed 37–37 fő, Torda, Kolozsvár 38–38 fő, a nagyszobeni 23. és a Dési 32. zászlóaljból egyenként 100–100 főt 50 fős kötelékekben nagyszobeni, petrozsényi, dési és besztercei szárnyakhoz, a 22. erzsébetvárosi zászlóaljból 65–65 főt (összesen 130 fő) Marosvásárhelyre és Segesvárra, a 24. fogarasi zászlóaljból 108 főt 36 fős kötelékekben Brassóba, Sepsiszentgyörgyre, és Csíkszeredára vezényelték.

HL. HM. 24 636 Eln.KO.1918.

²⁸ A budapesti székhelyű csendőr kerület – a hét vármegyére kiterjedő – 12 szárnyból öthöz 160 fő vagy annál több, 4 szárnyhoz 120 fő vagy annál több és 2 szárnyhoz pedig 66 fős erősítés érkezett. A csendőr kerület létszáma 1812 fő volt az érkezett erősítés 1591 főt tett ki. Ez 87 %-os létszámnövekedést jelentett. Így összlétszámuk 3403 fő lett.

A szegedi székhelyű csendőr kerület 9 szárnyához érkező erősítések közül a legnagyobb kontingens 220 fős volt, két szárnyhoz 164 fő, egy szárnyhoz 130 főt öt szárnyhoz pedig 100-104 fő erősítés érkezett. A csendőr kerület létszáma 2478 fő volt, az érkezett erősítés pedig 1194 főt tett ki. Ez 48 %-os létszámnövekedést jelentett. Így a csendőr kerület összlétszáma 3668 főre nőtt.

A kassai székhelyű csendőr kerületben lévő 13 szárnyból 7 szárny 43–45 fős, négy szárny 62–63 fős és két szárny 75 fős megerősítést kapott. A csendőr kerület létszáma 2448 fő volt az érkezett erősítés 705 főt tett ki. Ez 29 %-os létszámnövekedést jelentett. Így a kerület összlétszáma 3153 főre nőtt.

A pozsonyi székhelyű csendőr kerületben lévő a 9 szárnyból kettő szárny 138 fős, négy szárny 103 fős kettő szárny 87 fős, és egy 60 fős megerősítést kapott. A csendőr kerület létszáma 1926 fő volt, az érkezett erősítés 922 főt tett ki. Ez 48 %-os létszámnövekedést jelentett. A csendőr kerület megerősített létszáma összesen 2848 fő volt.

Az erdélyi, a kolozsvári székhelyű csendőr kerület 13 szárnya, 36-65 fő, hét szárny 36-38 fő, négy szárny 50 fő, két szárny pedig 65 fő szárnyankénti megerősítést kapott. A csendőr kerület létszáma 2818 fő volt, melyhez 588 fő erősítés érkezett, így 21 %-os létszámnövekedést hoztak létre. A megerősítéssel a kolozsvári székhelyű csendőr kerület személyi állományának összlétszáma 3406 főre nőtt.

Loc. cit.

²⁹ HL. HM. 1320/eln.10.-1918. A 10. osztály véleménye a csendőrség megerősítéséről.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

FARKAS

— FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban.* Budapest, 1969, Zrínyi.

- PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* I-III. köt. Budapest, 2003, Tipico Design. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* II. köt. *Csendőrség a határőrizetben.* III. köt. *Rendőrség a határőrizetben.* /A magyar rendvédelmi szervezetek története./
- TISZA — TISZA István: *Tisza István összes munkái.* Budapest, 1937, Pallas.

TANULMÁNYOK

- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizet-re az első világháború előtt. — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizet-re az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 13–17. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon.*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

IRAT-, DOKUMENTUM- és LEVÉLTÁRAK

- HL. HM. — Hadtörténeti Levéltár Honvédelmi Minisztérium iratainak gyűjteménye.
- HL. AOK. — Hadtörténeti Levéltár AOK gyűjtemény.

JOGSZABÁLYOK

- 3560/1916. ME. r. — 3560/1916. ME. r. az Országos Közélemezési Hivatal és Tanács létrehozása tárgyában.

Mellékletek jegyzéke*I. sz. melléklet*

Kimutatás Az 1918 évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez szükséges katonai segítségről (tiszték). 124

II. sz. melléklet

Kimutatás az 1918. évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez szükséges katonai segítségről (legénység). 125

III. sz. melléklet

Kimutatás az 1918. évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez vezényelt .csendőrok és katonák létszámáról. 125

*I. sz. melléklet***Kimutatás Az 1918 évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez szükséges katonai segítségről (tiszték)**

Honvéd Kerület pk.-ság.	Kormány-biztosság	Közig. járás	Bevetett termés terület 1914-ben kat. holdban	Csendőrség létszáma	Megyei ellenőrző tiszt	Járási ellenőrző tiszt	Összesen	Legénység
Budapest	bpestvidéki	35	3 229 149,42	1 084	3	35	38	967
	kaposvári	27	1 909 549,08	728	4	27	31	381
Szeged	nagyvárad	40	2 506 209,00	963	5	40	45	522
	temesvári	43	2 736 920,82	1 515	4	43	47	820
Kassa	kassai	57	1 812 925,14	1 178	9	57	66	362
	sátoraljaújhelyi	56	1 914 288,84	1 270	7	56	63	382
Pozsony	pozsonyi	67	2 756 520,18	1 358	9	67	76	826
	veszprémi	25	1 306 372,86	568	6	25	31	261
Kolozs-vár	kolozsvári	57	1 501 585,20	1 613	8	57	65	300
	marosvásárhelyi	35	897 258,84	1 205	8	35	43	179
Összesen:		442	20 570 779,38	11 482	63	442	505	5 000

Forrás: HL. HM. 24636 eln.ko.-1918.

**Kimutatás az 1918. évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez
szükséges katonai segítségről (legénység)**

Vezénylendő			Átadandó, ill. útbaintítandó		Vezénylendő			Átadandó, ill. útbaintítandó					
honvéd		fő	csendőrszárny parancsnokság		honvéd		csendőrszárny parancsnokság		fő				
Ker.	Pót zlj.		fő	fő	Ker.	Pót zlj.	fő	fő					
Budapest	1	163	Budapest	163	Kassai	10	250	Miskolc	63				
	6	321	Pancsova	161				Sátoraljaújhely	63				
			Újvidék	160				Nyíregyháza	62				
	11	162	Szolnok	162				16	45	Besztercebánya	62		
	29	132	Ipolyság	66		45							
			Balassagyarmat	66									
	30	321	Kecskemét	161	Pozsony	13	138	Pozsony	138				
			Zombor	160				Nyitra	138				
	17	241	Székesfehérvá	120				15	60	Trencsén	60		
			Szekszárd	121				18	206	Sopron	102		
19	251	Kaposvár	125							Szombathely	103		
		Pécs	126	20				206	Zalaegerszeg	103			
Szeged	2	100	Déva	100				31	174	Szombathely	103		
	3	208	Debrecen	104								Győr	87
			Szentes	104								Esztergom	87
	4	208	Nagyvárad	104				21	150	Kolozsvár	Kolozsvár	38	
			Belényes	104	Zilah	37							
	5	130	Arad	130	Torda	38							
	7	220	Nagybecskerek	220			Nagyenyed				37		
Lugos			164	23	100	Nagyszeben	50						
8	328	Temesvár	164			Petrozsény	50						
				32	100	Dés	50						
Kassa	9	260	Kassa	44	22	130	Beszterce	50					
			Lőcse	44			22	130	Marosvásárhely	65			
			Eperjes	43			Segesvár	65					
			Ungvár	43	24	108	Brassó	36					
			Beregszász	43			Sepsiszentgyörgy	36					
			Máramarossziget	43			Csikszereda	36					
			12	150	Eger	75							
	Rimaszombat	75											
	Összesen									5 000			

Forrás: HL. HM. 24 636 eln.ko.-1918.

**Kimutatás az 1918. évi aratási és cséplési munkálatok ellenőrzéséhez
vezényelt .csendőrök és katonák létszámáról**

Katonai kerület	Csendőrség létszám	Vezényelt katonák	Összlétszám	Növekedés %-ban
Budapesti	1 812	1 591	3 403	87
Szeged	2 478	1 194	3 668	48
Kassa	2 448	705	3 153	29
Pozsony	1 926	922	2 848	48
Kolozsvár	2 818	588	3 406	21
Összesen	11 482	5 000	16 482	143

Forrás: HL. HM. 24 636 eln. ko.-1918.